

Gedeon Magdolna⁴Az állam és a jog vizuális reprezentációjának albuma⁵

Az emberek számára mindig fontos volt az állam segítségül hívásának lehetősége sérelmeik orvoslása érdekében. Az igazságszolgáltatás és az azzal kapcsolatos problémák ezért a szépirodalomnak is kedvelt témái. Sok regény vagy novella elolvasása nagyban segíthet bennünket abban, hogy a történelem folyamán kialakított eljárásokat és az igazságszolgáltató szervek működését jobban megismerjük.⁶ A zenei alkotások szintén tartalmazhatnak érdekes jogi vonatkozásokat.⁷

Valószínűleg kevesen gondolnak arra, hogy az állam, a jog, az igazságosság vagy a jogtudomány megjelenítését a képzőművészeti alkotások körében keresse. Takács Péter *Az állam és a jog vizuális reprezentációja* című impozáns kötetében annak bemutatására vállalkozott, hogyan jelenítik meg az alkotók ezeket a valójában láthatatlan dolgokat. Ezt a szerző így fogalmazza meg az előszóban: „Régi törekvés az emberi kultúra történetében, hogy érzékeljük és érzékelhetővé tegyük azt, ami vitathatatlanul létezik, ám nincs érzékszerveinkkel megtapasztalható léte.”⁸

Ha ezt vesszük alapul, újabb problémába ütközünk, hiszen, annak, amit érzékszerveinkkel nem tudunk megtapasztalni, a fogalmát is nehéz megalkotni. Az államnak ugyan van általánosan elfogadott fogalma, de az egyik összetevőjének, a hatalomnak a mibenléte vitatott, a jog fogalmának egyértelmű meghatározása pedig máig sem sikerült. A képzőművészeti alkotások a fogalommeghatározás nehézségeinek magyarázatai közül leginkább azt támasztják alá, hogy az egyes szerzők más perspektívából tekintenek az állami hatalomra, illetve a jogra. „Úgy járnak ők, mint a három vak koldus az indiai mesében, akiknek azt kellett megválaszolni, hogy milyen az elefánt; mást érzékelt, akinek a farka jutott, mást, aki a lábát tapogatta, s megint mást, aki az ormányából próbált következtetni. Mindegyik válasz igaz, de egyik sem teljes, mert egyikük sem tudta átölelni az egész elefántot.”⁹ Az egyes művészek alkotásai is azért sokfélék, mert mást tartanak fontosnak láttatni az állam hatalmából, illetve a jog jellemzőiből.

A kötet két nagyobb részre tagolódik. A műalkotásokat elemző, bevezető tanulmányok után a képek következnek. Az elemzés olvasásakor így egyidejűleg az alkotásról készített képet is tanulmányozni tudjuk. Ennek elősegítésére előnyös lett volna a szövegben utalni arra, hogy a kép melyik oldalon található, de így sem nehéz megtalálni az aktuális művet. Az alkotásokat bemutató képekből jóval több található a kötetben, mint amennyiről elemzést is olvashatunk, így magunk is elgondolkodhatunk azon, hogy egy-egy szobor, festmény, fénykép vagy épület miért éppen abban a formában mutatja be az állam, a jog és a jogtudomány mibenlétét. A

¹ Habilitált egyetemi docens, Miskolci Egyetem, ÁJK, Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet, magdolna.saryne.gedeon@uni-miskolc.hu

² Jelen recenzió DOI száma: 10.59558/jesz.2025.2.203 míg a recenzió alapjául szolgáló mű: Takács Péter: *Az állam és a jog vizuális reprezentációja*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2025. A könyv az interneten is megtalálható: https://real.mtak.hu/216372/1/%27%20Takacs_P_Az_allam_es_a_jog_vizualis_reprezentacioja.pdf

³ A „Jog és irodalom” konferenciák, és az előadásokat megjelentető kötetek mindennek számos bizonyítékát szolgáltatják.

⁴ Ld. Gustav Radbruch: *Das Strafrecht der Zauberflöte*. In *Geistige Welt: Vierteljahresschrift für Kultur- und Geisteswissenschaften*, Filser, München-Pasing, Vol. 1. 1946, 23–30. o. Nótári Tamás Zlinszky János halálának 10. évfordulója alkalmából 2025. március 7-én rendezett miskolci konferencián „A varázsfuvola büntetőjoga”, Gustav Radbruch tanulmánya újragondolva címmel tartott előadást az opera jogi vonatkozásairól.

⁵ Takács: i. m. 7. o.

⁶ Szabó Miklós: *Rendszeres jogelmélet*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015, 39. o.

képeket bemutató oldalak alján található címek segítséget nyújtanak az alkotások megértéséhez, és beszédek a művek feltüntetett címei és a rövid megjegyzések is.

I. Az állam, a közjó és a közhatalom megjelenítése

Az állami hatalom más-más perspektívából való megközelítése miatt számos műalkotás született, amelyek különféle szimbólumokat alkalmaznak az állam megjelenítésére. Ezeket aszerint is lehet csoportosítani, hogy a szerző az állam melyik tulajdonságát emeli ki. Több alkotás a politikai közösséget viharba került vagy veszélyek között navigáló hajóként ábrázolja (56. o.). Ez a gondolattársítás már az ókorban is megjelent. Az elképzelés alapja az, hogy a jó kormányzás a veszélyek közepette is sikeresen tudja a hajót irányítani. Thomas Hobbes *Leviatán* című műve első kiadásának előzéklapján (59. o.) az állam ábrázolása a korlátlan hatalmat jeleníti meg, és az alkotó ebben az időben még az állami és az egyházi szimbólumok ábrázolását is fontosnak tartotta. A kötetben szerepel Anish Kapoor *Szajna-parti Leviatán* című alkotása is 2011-ből, amely a tengeri szörnyet felfújható plasztiktömlőként jelenítette meg (59. o.).

Takács Péter részletesen elemzi Thomas Schütte *Vater Staat* (Államapa, 58. o.) című szobrát, amely tele van ellentmondásokkal, hiszen egyszerre jellemzi az esendőség és a hatalom birtoklása; egyszerre ironikus és groteszk. A szoborról készült kép tanulmányozása során kérdéseink csak sokasodnak az állam megítélésének vonatkozásában. Richard Hamilton angol festő Nagy-Britannia és Írország kapcsolatáról egy-egy történetet elmesélő három díptichonjának (57. o.) üzenetét a kötetben található ismertetés nélkül pedig már meg sem értenénk. Ezek a képek az állam kényszerítő, félelmet keltő hatalmát tükrözik.

Az államformák megjelenítésére is sok alkotó törekedett. A francia forradalom után keletkezett művekről készült képek körében feltűnő, hogy a köztársaságot általában győzelmet sugalló, harcias nőalakként ábrázolják. Egyes uralkodókról készült festmények mellett a monarchia jelképei, a korona és a trón számos változatát is szemügyre vehetjük. A jó kormányzást megjelenítő alkotások mindig a harmóniát, a jólétet tükrözik, a rossz kormányzásról szóló alkotásoknak viszont van valamilyen alvilági hangulatot árasztó üzenete.

Igen érdekes, hogy nemcsak az állam legitimitációjáról, hanem delegitimitációjáról is születtek alkotások. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy az állam legitimitációjáról szóló legtöbb elmélet az „*állam valamely rendjét legitimálja*”, ami az állam vizuális megjelenítésében is megmutatkozik. A delegitimitációt megjelenítő alkotások, így például a becsomagolt Reichstag (68. o.), vagy a 2006-os magyar események ábrázolása (69. o.) véleményem szerint túl elvontak és túlságosan kötődnek az alkotók szubjektív elgondolásaihoz, ezért magyarázat nélkül érthetetlenek.

Ezeken túl számos oldalon keresztül nézegethetjük az állam léteire utaló jelenségekről készült képeket, amelyeken zászlók, államhatárok, állami kitüntetések, háborús események, az állami kényszert megjelenítő kivégzések és kivégzőeszközök, forradalmi emlékek, korunk menekültjeiről szóló alkotások szerepelnek. Az állam és az egyház elválasztását az állami épületek és a templomok tornyainak távolságát bemutató fényképek érzékeltetik. Külön helyet kaptak a kötetben az állam fogalmához tartozó államhatár megállapítását szolgáló trianoni békediktátummal kapcsolatos fényképek.

II. A törvény, a jog és az igazságosság megjelenítése

Míg az állam létevel kapcsolatban találhatunk kézzel fogható dolgokat, addig a jog, az igazságosság megjelenítése még nagyobb teret enged a képzeletnek, hiszen a jogszabályok

szövegén kívül semmilyen létező dolgot nem találunk rájuk vonatkozóan. Így legkönnyebb talán az írott törvények megjelenítése törvénytáblák vagy törvénykönyvek útján. Közismertek a Mózes törvénytábláiról, Iustinianus és Napóleon törvénykönyvéről szóló alkotások.

A képek között szerepel Paul Baudry *A törvény apoteózisa* című festménye 1881-ből, amely a párizsi Semmitőszék nagykamarájának mennyezetét díszíti (113. o.). A kötetben a képről nem található leírás, pedig a falfestményen sok minden szerepel, ami a törvényekkel kapcsolatba hozható. A festmény közepén magas trónon, amelyen a LEX IMPERAT (a törvény uralkodik) felirat szerepel, és szigorú tekintetű fehér ruhás női alak, a törvény helyezkedik el. Karját kissé mereven, mintegy óvón nyújtja a díszes, harcias ruhába öltözött nőként megjelenített jogtudomány felé, amely a szigorúságát kívánja enyhíteni. A kékruhás nőként megjelenített jog és méltányosság a törvény feje körül repkednek, mialatt a francia trikolt és fascest tartó, az *autoritast* megtestesítő nőalak, és a sapkáját üdvözlően lengető bírósági elnök a piederstál két oldalán állnak. A kép jobb alsó sarkában oroszlánon pihenő, tölgyfaágot tartó nőalak testesíti meg az erőt, ölében szunnyad az ártatlanság kisgyermek képében.¹⁰ Az uralkodó tehát a törvény, a „többiek” csak mellékszereplők a képen.

A kép azért is érdekes, mert a törvénnyel kapcsolatos jogintézmények, maga a törvény és a jog is mind egy-egy nő alakját öltik, csak a törvény alkalmazója, a bíróság elnöke férfi. A kötetben található képek tanúsága szerint ez általános volt a képzőművészeti alkotásokon, bár arra is találhatunk példát, hogy az erőt (146. o.), a törvény *autoritását* (160. o.), a jogot és a törvényt (161. o.) is férfiként ábrázolták. A jogtudomány, a *iurisprudencia* azonban mindenhol nő képében jelenik meg. Ez azért is különös, mivel a kötetben bemutatott műalkotásokon a jogászok mind férfiak. Így például Edvard Munch *Jogtudomány* (vagy más fordítás szerint *Jogászkodás*) című festményén kizárólag férfiak „jogászkodnak” (217. o.). Esetleg arra lehet gondolni, hogy ezeknek a terminusoknak a latin megfelelője – *lex, autoritas, iurisprudencia, aequitas, vis* – mind nőnemű főnevek (csak a *ius* semleges nemű), ezért megjelenítésük rendszerint női alakban történik.

A kötetben külön összeállítást találunk jogászokról, bírókról, ügyvédekről, közjegyzőkről készült alkotásokból, amelyekben szintén csak férfiak szerepelnek. Talán ezért döntött úgy a szerző, hogy néhány, a brüsszeli igazságügyi palotában dolgozó jogásznő (188–189. o.) és egy sydneyi ügyvédnő fényképét (192. o.), valamint egy 20. századi bírónőt ábrázoló festményt (191. o.) is elhelyez a kötetben.

A könyv sorra veszi a jog jeleit, szimbólumait. A legelterjedtebb a § jel, amelynek több ábrázoláson negatív mellékjelentése is lehet. A *fasces*, ami a jog mögött álló *autoritast* és általában a hatalmat jelezte, Iustitia kezében is látható a szokásos mérleg helyett. Számos olyan alkotást láthatunk, amelyekben állatszimbólumok, mérleg, kard, pajzs, bírói pálca, tárgyalásvezető kalapács, pálmaág, fáklya fejezi ki a jogi tartalmat. Igen érdekes metaforikus ábrázolás a „törvény szeme”, amely az „Isten szeme” ábrázolások mintájára jeleníti meg a törvényt.

Azok az alkotások, amelyek egy-egy híres pert elevenítenek meg, a mögöttük meghúzódó történettel is gazdagítják a jogról alkotott ismereteinket. Takács Péter kiemeli azokat az alkotásokat, amelyek az „emberi tényezőknek” teret engedő jogalkalmazás nehézségeit mutatják be. Ebben a körben említhetők a római Lucius Iunius Brutus vagy a görög Zaleukosz saját fiaikkal szemben kimondott ítéletét megjelenítő művek.

Se szeri, se száma azoknak az alkotásoknak, amelyek az igazságosság eszméjét vagy annak valamely aspektusát megszemélyesítő görög vagy római istennőket ábrázolják. Thémisz, Diké, Astraea, Nemezisz, Iustitia valamennyien istennők és nem férfi istenek. Közülük a legismertebb Iustitia, akinek legáltalánosabb megjelenítése egy bekötött szemű nő mérleggel a kezében. A bevezető tanulmányokban részletes elemzést olvashatunk Iustitia ábrázolásának

⁷ A kép leírását ld. Richard Graul: Paul Baudry. In Zeitschrift für Bildende Kunst, 1887(22) 1–10, 64–74, 70. o.

lényeges kérdéseiről: ül vagy áll, hogyan tartja a kezét, milyen nőként jelenik meg, milyen a ruházata, mi van a kezében, milyen állatok vannak körülötte, be van-e kötve a szeme? Előfordulnak olyan alkotások is, amelyeken Iustitia vak vagy „szemét forgató”, azaz (be)látási képességgel az adott pillanatban nem rendelkező nőként jelenik meg. A szerző felhívja a figyelmet, hogy a kompromisszumos megoldások, például ahol Iustitia kikukucskál a kendő mögül (153. o.), vitatható módon értelmezhetők, ezért nincs komoly hatásuk. Azokon az alkotásokon, amelyeken az igazságosság és az igazságtalanság egymás mellett láthatók, az igazságosság nő, az igazságtalanság férfi (148–149. o.), de egyes alkotások az igazságtalanságot is nőnek ábrázolják (149–151. o.). Az albumban külön ábrázolásait találhatjuk az igazságnak, a *veritas*nak.

A kötetben ezen kívül láthatunk elgondolkodtató képeket az emberi jogok, a természetjog, a kegyelem, az alkotmány, különféle kódexek, a törvényhozás, az ítékezés megjelenéseiről. Igen érdekes a bírósági épületekről készített összeállítás, ahol az építkezés módja a bíróságokról való különféle elgondolásokat is kifejezi. Néhány börtönökkel kapcsolatos kép mellett olyan alkotásokat is láthatunk, amelyek a jog mindennapos használatára vonatkoznak, így például esküvőt, válást vagy végrendekezést mutatnak be.

III. A jogtudomány ábrázolása műalkotásokon

Ritkán, de a jogtudományt is próbálták megjeleníteni egyes alkotók. Ebbe a körbe sorolhatók a jogtudósokról, továbbá Iustinianus császárról készült alkotások, és az a négy jelentősebb mű, amelyek a jogtudományt közvetlenül jelenítik meg. Ezeket Takács Péter a bevezető tanulmányokban részletesen elemzi. Közülük is kiemelkedik az 1945-ben megsemmisült, csak fényképen fennmaradt *Jurisprudenz* című, mennyezetképnek szánt alkotás Gustav Klimttől. A jogtudománnyal kapcsolatos alakok ezen a képen is nők, akik bűnbánást mutató férfi vádlottat vesznek körül. Habár Klimt sosem nősült meg, hat gyereke volt, és gyaníthatóan több modelljével intim kapcsolatot ápolt.¹¹ A művész arról híres, hogy a meztelenséget korábban elképzelhetetlen nyíltsággal ábrázolta. Egy másik erősen erotikus kisugárzású műve a *Nuda Veritas* (Meztelen Igazság) 1899-ből, amely az Igazságot majdnem életnagyságú, teljesen meztelen, fiatal nőként, szemből ábrázolja. A nő ágyékának megfestésével Klimt átlépte az addig tabunak számító határt.¹² A szerző a bevezető részben alaposan elemzi, hogy Iustitiát milyen nő alakjában a legcélszerűbb ábrázolni. Úgy véli, hogy „a szépség ez esetben nem igényli, sőt nem is nagyon teszi lehetővé a ruhátlan ábrázolást”.¹³ A szerzőtől azt is megtudhatjuk, hogy a Bécsi Egyetem megrendelésére a *Jurisprudenz* mellett elkészült másik két fakultáskép – a *Filozófia*, illetve az *Orvostudomány* – is a meztelen alakok ábrázolása miatt került a kritikák keresztüzébe. A *Jurisprudenz* máig sok fejtörést okoz elemzőinek.

Takács Péter korábban is írt tanulmányokat hasonló témakörben. Ebben a kötetben eddigi eredményeit összegzi, egyúttal az olvasót, a képek tanulmányozóit nemcsak a műalkotásokról, hanem az állam, a jog és a jogtudomány mibenlétéről is gondolkodásra ösztönzi. A könyv a jogászokon kívül a művészetek, a metaforák, a szimbólumok kedvelői számára is különleges élményt nyújt.

⁸ Ld. Gustav Klimt und seine Frauen – der berühmteste Kuss der Welt. <https://www.timetravel-vienna.at/gustav-klimt-und-seine-frauen/> Gustav Klimt legismertebb műve, Der Kuss, melyen egyes spekulációk szerint Klimt és Emilie Flöge alkotja a szerelmespárt.

⁹ Franz Smola: Klimt und die Erotik. <https://artsandculture.google.com/story/klimt-und-die-erotik/9gWRGk--M7mlsw?hl=de>

¹⁰ Takács: i. m. 31. o.

Irodalomjegyzék

Richard Graul: Paul Baudry. In Zeitschrift für Bildende Kunst, 1887, 1–10, 64–74. o.

Gustav Klimt und seine Frauen – der berühmteste Kuss der Welt. <https://www.timetravel-vienna.at/gustav-klimt-und-seine-frauen/>

Gustav Radbruch: Das Strafrecht der Zauberflöte. In Geistige Welt: Vierteljahresschrift für Kultur- und Geisteswissenschaften, Filser, München-Pasing, Vol. 1. 1946, 23–30. o.

Franz Smola: Klimt und die Erotik. <https://artsandculture.google.com/story/klimt-und-die-erotik/9gWRGk--M7mlsw?hl=de>

Szabó Miklós: Rendszeres jogelmélet. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015.

Takács Péter: Az állam és a jog vizuális reprezentációja. Gondolat Kiadó, Budapest, 2025.